

Тутова Т. Б. Толерантність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до педагогічного взаємодіяння з гетерогенними групами учнів.

В статті розкрито значимість формування толерантності у майбутніх учителів початкової школи в контексті Нової української школи, як важкого засобу професійної підготовки; аналізуються словари і сучасні дисертаційні дослідження на предмет визначення поняття "толерантність"; здійснено огляд основних складових толерантності.

Ключові слова: професійна підготовка, гетерогенність, гетерогенна група, толерантність, формування толерантності, складові толерантності.

Tutova T. Tolerance as a component of Professional Training of Future Primary school teacher for Pedagogical Collaboration with Heterogeneous groups of students.

This article highlights the education of tolerance of future primary school teachers in the context of New Ukrainian school as important means of their professional preparation. It includes analyses of dictionaries and modern dissertation researches related to the concept "tolerance" as well as the review of the main components of tolerance is carried out.

Keywords: professional preparation, heterogeneity, heterogeneous groups, tolerance, formation of tolerance, constituents of tolerance.

УДК 373. 3. 016:811.161.2]:159.955.

Федосєєва О. Ю.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито сутність і зміст поняття "критичне мислення", визначено педагогічні умови, стратегії та методи формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови з наведенням конкретних прикладів.

Ключові слова: критичне мислення, умови формування критичного мислення, методи, стратегії розвитку критичного мислення молодших школярів.

Сучасне інформаційне суспільство – це період високих технологій, що потребує від освіти формування компетентної та активної особистості. Саме на досягнення кінцевого результату – розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей – націлена сучасна модель освіти. Нові вимоги ставлять за практично значущу мету діяльності вчителя не управління процесом засвоєння учнями знань, а педагогічний супровід формування компетентної особистості. Реформування початкової освіти України, на нашу думку, є спробою саме критично осмислити існуючу ситуацію і визначитись із пріоритетами державної політики в розвитку освіти. Модернізація системи освіти в Україні, зміна її орієнтирів на розвиток учнів як особистості, формування інтелектуального потенціалу та забезпечення постійного самовдосконалення, вимагає змін і в системі сучасної початкової освіти. Сучасна початкова школа має на меті виробити в учнів звичку вирішувати важливі питання, які виникають у житті, вчить формулювати, висловлювати і доводити свою думку та поважати думку інших. Насамперед вона має бути зорієнтована на особистісний розвиток кожного учня відповідно до його здібностей. Саме в цих умовах особливого значення набуває проблема формування критичного мислення в учнів початкової школи на уроках української мови.

Ідея розвитку критичного мислення виникла в США і є однією із загальноновизнаних напрямів навчання та виховання у зарубіжній педагогіці та психології. Ця проблема стала

об'єктом наукових пошуків як зарубіжних (Д. Брунер, М. Липман, Р. Пауль, Ч. Темпл, Д. Халперн, Дж. Гілфорд, К. Мередит, С. Заір-Бек, Дж. Чаффа, Д. Рассел, К. Уейд, К. Таврис та ін.), так і вітчизняних науковців (С. Терно, Б. Теплов, Н. Дайрі, О. Тягло, Т. Воропай, Д. Вількєєв, А. Федоров, А. Липкін, Л. Ямщикова, А. Авершин, Т. Яковенко, Б. Зейгарник, Т. Кудрявцев, І. Кожуховська, Н. Березанська та ін.) [2].

Запорукою впровадження технології формування критичного мислення учнів у практику початкової школи є наукові доробки Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Гончаренка, О. Савченко. У методичних працях педагоги висвітлювали питання розвитку в молодших школярів умінь самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, виконувати проблемні завдання лінгвістичного спрямування, робити висновки, помічати та виправляти як власні помилки, так і помилки своїх однокласників.

Мета статті – розкрити педагогічні умови, стратегії та методи формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови.

Ефективність будь-якої педагогічної технології залежить від багатьох чинників, зокрема від її гуманістичної спрямованості, що вимагає здійснення особистісного підходу до відбору змісту освіти, методів, організаційних форм навчання, процесу навчання в цілому. Вважаємо, що критичне мислення є комплексом навичок і вмінь, які формуються поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня. Запорука успішної соціалізації учнів – це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми. Учень, який навчається в сучасному навчальному закладі освіти, – це особистість, у якої мають бути сформовані всі ключові компетентності. Саме така особистість зможе успішно самореалізовуватися в соціумі як свідомий та відповідальний громадянин, високий професіонал, особистість.

Критичне мислення – це вміння активно, творчо, індивідуально сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо аналізувати інформацію, мати особисту незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, вміти застосувати здобуті знання на практиці [1].

Вчитель початкових класів у своїй педагогічній діяльності вирішує, які методи формування і розвитку критичного мислення будуть використовуватись. Для учнів початкової школи найбільш ефективним є використання елементів технології критичного мислення під час вивчення української мови та літературного читання.

З метою розвитку мислення школярів на уроках української мови необхідно розробити і впровадити у навчання дослідницькі завдання та створити відповідні педагогічні умови, які сприяли б розвитку таких якостей особистості: вміння бачити зв'язки, які безпосередньо не спостерігаються, тобто розвивати синтетичне мислення; вміння брати під сумнів сталі принципи та ідеї; терпиме ставлення до чужих помилок; пошук проблем, які вимагають творчих зусиль; уміння визначати проблеми.

Важливою педагогічною умовою формування критичного мислення учнів є створення зацікавленості і доброзичливої співпраці на уроці, активне залучення до парної та групової роботи. Вже починаючи з дитячих років дитину треба привчати формулювати свої думки, оціночні судження, переконання, незалежно від інших. Тобто мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має індивідуальний характер.

З огляду на це, важливим є не стільки накопичення дитиною інформації, скільки розвиток мислення, вміння адекватно оцінювати результати, самостійно добувати інформацію, перетворюючи знання на інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими. І тут допомагають стратегії технології розвитку критичного мислення, оскільки молодші школярі постійно відчують потребу в ігровому спілкуванні. А групова робота для них – це перша можливість виявити себе як особистість, самовиразитись і самоствердитись.

Однією із умов формування критичного мислення молодших школярів є створення ситуації успіху для розвитку особистості дитини, що дає можливість кожному вихованцеві відчувати радість досягнення, усвідомлення своїх здібностей, віру у власні сили; допомогти дитині зрости в умовах успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів, допомогти зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь треба докласти зусиль. І тоді успіх супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності, виникає почуття компетентності. Наведемо деякі прийоми створення "ситуації успіху":

"Радість класу" – емоційний відгук навколишніх на успіх учня класу, констатація будь-якого, навіть незначного позитивного результату діяльності, навіювання у дитини віри в себе.

"Лінія горизонту" – перший успіх дитини одразу підхоплюється вчителем, пропонується повторити завдання на більш складному рівні, наче "відсуваючи" лінію горизонту.

"Авансування" – вчитель в індивідуальній роботі виконує з учнем завдання, пояснюючи йому складні місця, а потім у класі дає подібне завдання, що самостійно виконується учнем, і він відчуває успіх.

Критичне мислення – мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити і самостійно вирішувати найскладніші питання. Мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Навіть малюки здатні думати критично і самостійно. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним.

Всі ці визначення критичного мислення можна втілювати у різних видах учбової діяльності, але найкращим із них є письмова робота. Тому що на письмі процес мислення стає видимим і, отже доступним для вчителя. Письмо – найефективніший засіб навчання критичному мисленню.

Основними етапами уроку критичного мисленняє:

Розминка (створення сприятливого психологічного клімату на уроці).

Обґрунтування навчання (постановка мети уроку, розвиток внутрішньої мотивації до вивчення теми та предмета в цілому).

Актуалізація (зацікавленість, спрямованість на навчання, відтворення знань, потрібних для наступних етапів уроку).

Усвідомлення змісту (знайомство з новою інформацією, аналіз інформації, особисте розуміння).

Рефлексія (критичний момент уроку): учні переробляють нові знання на власні; запам'ятовують матеріал, так як розуміють його; активно обмінюються думками; удосконалюють і поповнюють словниковий запас; складається різноманітність міркувань; вибір правильного варіанту [3].

Пропонуємо опис окремих методів, прикладів щодо використання на відповідних етапах уроку критичного мислення.

1. Стратегія "Сенкан" (п'ятиряддя). (Етап рефлексії).

Сенкан – це білий вірш, в якому синтезована інформація в стислому вислові з 5 рядків.

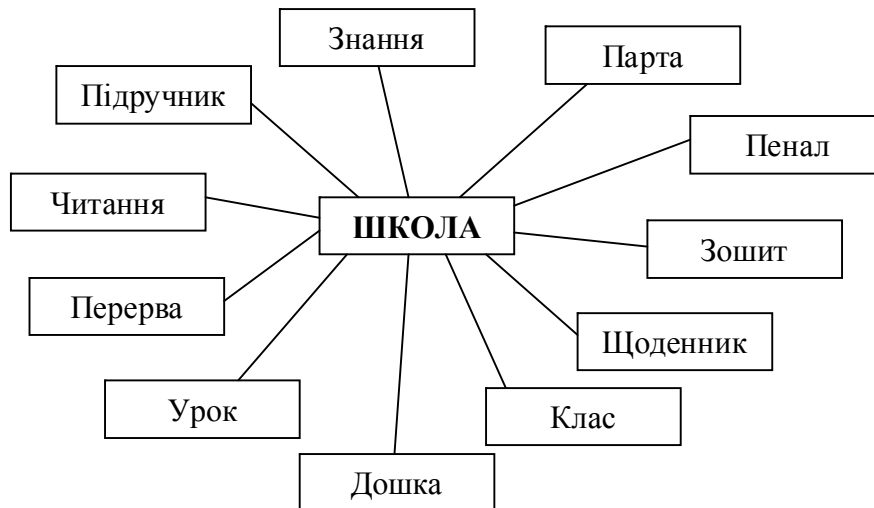
Алгоритм складання сенкану: 1) тема (іменник); 2) опис (прикметник); 3) дія (дієслово); 4) ставлення (фраза), 5) почуття з приводу обговорюваного; 6) перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок) [3].

Приклад сенкану: 1) рушник; 2) гарний, полотняний, різнокольоровий; 3) зацікавлює, дивує, зворушує, приваблює; 4) бережимо, пишаємося, даруємо; 5) оберіг; 6) зв'язок з минулим.

2. Стратегія "Асоціативний кущ" (Етапи актуалізації і рефлексії)

Правила складання асоціативного куща: Записати на дошці в центрі ключове слово чи фразу; Записати будь-які слова чи фрази, які спадають на думку; Ставити знаки питання біля частин куща, в яких є невпевненість; всі ідеї, які з'являються чи скільки дозволяє час.

Приклад. Асоціативний куш, складений на першому уроці в 1 класі:

3. Стратегія "Кубування" (Цей метод навчання полегшує розгляд різних сторін теми). Ця стратегія, де використовується куб, на гранях якого даються вказівки для учнів. Учитель пропонує в процесі роботи викласти власні думки з пропонованої теми. Цей метод допомагає дитині визначити, яка інформація йому знайома, і що він узнав нового. Це найголовніше, бо учень може сказати собі: "Це я знаю, але хочу узнати більше" [3].

Приклад "Кубування" (Робота в групах).

Лексичне значення слова. Ведмідь – дика кошлата тварина, що живе у лісі, зимує у барлозі, любить мед.

До істоків слова. Ведмідь – означає "поїдавший мед", медоїд.

Спільнокореневі слова. Ведмідь, ведмежа, ведмедик, ведмежатник, ведмежий.

Сполучення слів: Великий, крупний, клишоногий, вайлуватий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий; побачити, зустріти, вислідити (ведмедя); реве, ричить, смокче (лапу), спить.

Синоніми. Ведмідь клишоногий, топтигін, ведмежа.

Фразеологізм: Ведмідь на вухо наступив (немає музичного слуху); ведмежа послуга; дивитися ведмедем.

Керуючись цими стратегіями на уроці, ми зможемо забезпечити умови для повноцінного розвитку особистості, формування в неї творчого критичного мислення.

Метод "Біномфантазії". Новий образ може з'явитися, якщо взяти два слова, між якими є певна змістова дистанція. Це вимушено активізує уяву, а в результаті виходить єдине фантастичне ціле. В "біномі фантазії" слова використовуються не в їх звичайному значенні, а звільненими з мовного ряду, в якому вони звично фігурують. Наприклад, "шафа" і "собака". Ці слова можуть бути поєднані за допомогою прийменника: собака з шафою, шафа собаки, собака на шафі. Кожне з цих поєднань може слугувати основою для вигадування конкретних ситуацій, з яких утворюється казка.

Метод "Створення "вінегрету" з казок". Суть цього методу полягає в тому, щоподібні з різних казок переплітаються й розгалужуються за новим сюжетом. Цей метод принесе задоволення дитині від фантазування засобами слова.

На своїх уроках я не просто піклуюсь про емоційне хвилювання учнів. Моїм творчим амплуа стали слова видатного педагога В. Сухомлинського: "Дати дітям радість

праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їх серцях почуття гордості, власної гідності. В наших школах не повинно бути нещасливих дітей — дітей, душу яких з'їдає думка, що вони ні на що не здатні. Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які народжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися" [1].

Саме тому на заняттях я намагаюсь використовувати такі прийоми, що сприяють формуванню мотивації навчання: насичення змісту цікавими прикладами, фактами; нестандартна форма пред'явлення нового матеріалу; пізнавальна дискусія; аналіз життєвих ситуацій; включення учнів у колективну навчальну діяльність; створення ситуацій, в яких учневі необхідно оцінити мотиви та результати власної діяльності; мотивація закінчення уроку.

Висновки. Таким чином, технологія формування та розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції. Системне запровадження цієї технології в школі призводить до того, що усі учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але і використовувати свої знання у повсякденному житті. А саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молоді людини.

Таким чином, саме методика розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчать спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

Використана література :

1. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер / [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – Київ : Вид-во "Плеяди", 2006. – 220 с.
2. Сорина Г. В. Критическое мышление : История и современный статус / Г. В. Сорина // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2003. – № 6. – С. 97-110.
3. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення / упоряд. Г. О. Ярош, Н. М. Седова. – Харків : Вид. гр. "Основа", 2005. – 240 с.

References :

1. Krouford A. Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv / A. Krouford, V. Saul, S. Metiuz, D. Makinster / [nauk. red., peredm. O. I. Pometun]. – Kyiv : Vyd-vo "Pleiady", 2006. – 220 s.
2. Sorina G. V. Kriticheskoe myshlenie : Istoriya i sovremennyi status / G. V. Sorina // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 7. Filosofiya. – 2003. – № 6. – S. 97-110.
3. Suchasnyi urok u pochatkovii shkoli. 33 uroky z vykorystanniam tekhnolohii krytychnoho myslennia / uporiad. H. O. Yarosh, N. M. Sedova. – Kharkiv : Vyd. hr. "Osнова", 2005. – 240 s.

Федосеева Е. Ю. Формирование критического мышления младших школьников на уроках украинского языка.

В статье раскрыты сущность и содержание понятия "критическое мышление", определены педагогические условия, стратегии и методы формирования критического мышления учащихся начальных классов на уроках украинского языка с приведением конкретных примеров.

Ключевые слова: критическое мышление, условия формирования критического мышления, методы, стратегии развития критического мышления младших школьников.

Fedoseyeva O. Yu. Formation of critical thinking of elementary schoolchildren at the lessons of Ukrainian language.

The essence and the content of the "critical thinking" concept is defined and the pedagogical conditions, strategies and methods of formation of critical thinking in the primary school pupils at the Ukrainian language lessons with indication of specific examples are determined in the article.

Keywords: critical thinking, conditions of the formation of critical thinking, methods, strategies of critical thinking development in the primary school pupils.

УДК 378.011.3-051:373.3.016:003-028.31

Чабайовська М. І.

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ ПИСЬМА ЕЛЕМЕНТІВ БУКВ УКРАЇНСЬКОГО АЛФАВІТУ

Актуальність означеної проблеми визначається потребою вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних закладах вищої освіти до навчання письма в умовах становлення нової української школи.

На основі аналізу наукової літератури констатується, що у вчених, фахівців з методики навчання письма, немає єдиної думки щодо кількості та назв елементів літер української абетки; також потребує детальнішого висвітлення питання методики навчання їх письма.

Указано, що всі елементи великих і малих літер українського алфавіту діляться на основні та додаткові. Визначено 18 основних елементів букв та розроблено технічні характеристики їх форм з детальним описом методики послідовності написання кожного. Показано зразки їх письма під рахунок за ритмічним (тактовим) методом.

Подано рекомендації щодо застосування авторської методики навчання письма основних елементів букв українського алфавіту в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних ЗВО та в початковій школі.

Ключові слова: *підготовка майбутніх учителів початкової школи, основні та додаткові елементи букв, український алфавіт, методика навчання письма.*

Актуальність означеної проблеми визначається потребою вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних закладах вищої освіти до навчання письма в умовах становлення нової української школи та недостатнім її висвітленням в українській лінгводидактиці.

Методика навчання письма – об'єкт дослідження багатьох науковців: К. Ушинського, І. Кирея, М. Корфа, В. Сухомлинського, М. Вашуленка, О. Савченко, Н. Скрипченко, В. Бадер, А. Богуш та ін.

Розробкою методики навчання письма в цілому, а також питанням визначення й упорядкування умов становлення навички письма, зокрема, займалися такі вчені і методисти, як Н. Боднар, А. Заїка, О. Прищепка, В. Трунова, І. Цепова та ін. [9, с. 387, 383].

У вчених немає єдиної думки щодо кількості та назв елементів літер української абетки. Також потребує детальнішого висвітлення питання методики навчання їх письма.

Метою статті є наукове обґрунтування і розробка методики навчання письма основних елементів букв українського алфавіту та рекомендацій щодо її застосування в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних ЗВО.

Усі елементи великих і малих літер українського алфавіту діляться на основні та додаткові. На основі аналізу наукової літератури нами визначено 18 основних елементів букв та подано технічні характеристики їх форм [3, с.23-25].